

ARTYKUŁY

Marek ADAMCZEWSKI*

W SPRAWIE NOWEGO HERBU GMINY I MIASTA SZADEK

W 2003 r., w trzecim „Biuletynie Szadzkowskim” opublikowany został artykuł na temat historycznych pieczęci i dawnych herbów miejskich Szadku¹. W ostatnich zdaniach przywołanego tekstu jego autor – Marek Adamczewski – krytycznie² ocenił herb gminy i miasta Szadek, ustanowiony w 1990 r.³ i zaproponował podjęcie działań, których efektem miało być przyjęcie uchwały przez Radę Gminy i Miasta Szadek w sprawie nowych symboli samorządu. W 2003 r. M. Adamczewski oświadczył, że może wziąć udział w pracach nad nowym herbem gminnym Szadku. Artykuł zatytułowany *W sprawie nowego herbu gminy i miasta Szadek* jest częściowym wypełnieniem zobowiązania z 2003 r.

Propozycja M. Adamczewskiego w sprawie zmiany herbu Szadku, przedstawiona drukiem w 2003 r. oraz powtórzona podczas jego publicznych wystąpień w Szadku, spotkała się z pewnym – jak sądzę – zainteresowaniem. Może o tymże świadczyć dyskusja na temat szczegółów godła nowego herbu, do której doszło podczas spotkania, zorganizowanego późną jesienią 2003 r. z okazji promocji trzeciego tomu „Biuletynu Szadzkowskiego”.

W trakcie kolejnych pobytów M. Adamczewskiego w Szadku problem herbu gminnego i jego ewentualnej korekty powracał, ale zawsze – jak dotąd – w rozmowach

* Marek Adamczewski, dr hab., Katedra Historii Historiografii i Nauk Pomocniczych Historii, Wydział Filozoficzno-Historyczny, Uniwersytet Łódzki, 90-219 Łódź, ul. Kamińskiego 27a.

¹ M. Adamczewski, *Herby i pieczęcie miasta Szadek*, „Biuletyn Szadzkowski” 2003, t. 3, s. 7–34.

² W artykule M. Adamczewskiego przeczytać można m.in. zdanie: *forma graficzna herbu (kształt murów obronnych i wyobrażenie zbrojnego), a także jego kolorystyka nie mają nic wspólnego z symbolami miejskimi, ukształtowanymi przez samorząd w przeszłości* – zob. tamże, s. 31.

³ Uchwała nr III/21/90 Rady Gminy i Miasta Szadek z 18 lipca 1990 r.; uchwała nr XXXII/284/01 Rady Gminy i Miasta Szadek z 14 września 2001 r. w sprawie Statutu Gminy i Miasta Szadek („Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego” 2001, nr 226, poz. 3291) – zob. herb gminy i miasta Szadek – ryc. 1, pieczęć gminy i miasta Szadek – ryc. 2.

nieoficjalnych. Zainteresowanie tym tematem, wyrażane prywatnie lub półurzędowo przez radnych, a także przez miłośników Szadku, nie doprowadziło jednak do podjęcia prac projektowych⁴ nad nowym herbem gminy i miasta Szadek.

Bierność władz gminnych Szadku, tj. powstrzymanie się od wszelkich czynności, zmierzających do naprawienia herbu z 1990 r., wynika z kilku czynników. Na listę głównych przyczyn wpisać należy przede wszystkim uwarunkowania prawne, w jakich w 1990 r. powstawał obecny herb Szadku, a także możliwości finansowe gminy. Nie bez znaczenia są zapewne kwestie polityczne, przez które w tym przypadku rozumieć należy obawę urzędników i radnych gminnych przed podejmowaniem tematów niszowych, które mogą zostać łatwo oprotestowane i które (wyłącznie dla doraźnych gier politycznych) mogą zostać ośmieszone poprzez wskazanie na ich realnie niewielkie znaczenia dla mieszkańców Szadku i okolic. Często też w dyskusjach nad symbolami gminnymi przeciwnicy nowych znaków przywołują argumenty finansowe, wskazując na wręcz niewyobrażalne koszty⁵, które poniesie gmina podczas tworzenia herbu. Tym samym kwestie finansowe w sposób naturalny łączą się z aktywnością polityczną radnych.

Nad przesłankami wymienionymi w pierwszej kolejności, czyli prawno-financeowymi należy się uważnie pochylić, natomiast przesłankę trzecią – polityczną – należy przemilczeć. Rozważania w tej części artykułu rozpocznę od analizy uwarunkowań prawnych, a w dalszej kolejności zwrócę uwagę na aspekt finansowy projektu, nazwanego na potrzeby prezentowanego tekstu projektem „Herb gminy i miasta Szadek 2012”.

Współczesny herb gminy i miasta Szadek ustanowiony został 18 lipca 1990 r.⁶ z pełnym poszanowaniem prawa heraldycznego, obowiązującego wówczas w Polsce⁷ (ryc. 1). Przepisy prawne, na podstawie których powstał herb

⁴ Chodzi tu o prace, które podjęte zostałyby z inspiracji urzędujących władz gminy. Zazwyczaj prace nad nowym herbem rozpoczynają się od inicjatywy grupy radnych. Tworzenie nowego herbu rozciągnięte jest w czasie. Etapami procesu są: (1) powołanie doraźnej komisji do sprawy ustalenia herbu, (2) wynajęcie (umowa o dzieło z prawami autorskimi) osoby lub osób projektujących współczesne herby, (3) ustalenie treści godła herbowego (w przypadku Szadku godło herbu określają dawne pieczęcie miejskie), (4) przedstawienie różnych projektów herbu, (5) wybór znaku najlepszego, (6) podjęcie przez radę gminy uchwały intencyjnej w sprawie wyboru wzoru herbu, (7) przesłanie projektu wraz z jego uzasadnieniem merytorycznym do Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, czyli *de facto* do Komisji Heraldycznej przy wspomnianym ministerstwie i (8) uzyskanie opinii ekspertów Komisji Heraldycznej. Po uzyskaniu pozytywnej opinii Komisji Rada Gminy ma prawo podjąć uchwałę finalną na temat ustanowienia herbu i jego tzw. pochodnych.

⁵ Na przykład przeciwnicy uchwalenia herbu gminy Wodzierady usiłowali w 2004 r. storpedować prace, strasząc radnych, że *herb, flaga, pieczęć to ogromne koszty, na całą gminę to może wynieść i sto tysięcy złotych* – zob. (will), *Zamiast dróg i wody – herb, flaga i pieczęć*, „Dziennik Łódzki” (Wiadomości z Łasku), 17 sierpnia 2004 r., wydanie elektroniczne.

⁶ Uchwała nr III/21/90 Rady Gminy i Miasta Szadek. Postanowienia przywołanej uchwały wprowadzone zostały do Statutu Gminy i Miasta Szadek – uchwała nr XXXII/284/01 Rady Gminy i Miasta Szadek.

⁷ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym („Dziennik Ustaw” 1990, nr 16, poz. 94, art. 18; H. Seroka, *O problemach współczesnej heraldyki samorządowej. Komunikat*, [w:]

Szadku w 1990 r., przestały obowiązywać na przełomie 1998/1999⁸–2000 r.⁹ Zgodnie z prawniczą zasadą *lex retro non agit*, czyli prawo nie działa wstecz, nowe unormowania nie mają zastosowania do herbów, ustanowionych przez rady gminne przed 2000 r.

W latach 1998/1999–2000 Sejm Rzeczypospolitej, a następnie organy władzy wykonawczej (premier i minister spraw wewnętrznych) zmienili tryb ustanawiania znaków gminnych, a także – w związku z powstaniem samorządowych powiatów i samorządowych województw – określili procedury, według których powstawać miały herby powiatowe i herby wojewódzkie.

Na podstawie nowych norm heraldycznych (głównie nowela ustawy o odznakach i mundurach z 1978 r.) powołana została Komisja Heraldyczna, działająca od stycznia 2000 r. przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji (dalej: MSWiA), a od końca 2011 r., funkcjonująca przy Ministerstwie Administracji i Cyfryzacji (dalej: MAiC). Na samorządy wszystkich trzech szczebli (tj. gminy, powiaty i województwa) prawodawca nałożył obowiązek występowania do MSWiA, a obecnie do MAiC, czyli *de facto* do ekspertów Komisji Heraldycznej z prośbą o zaopiniowanie nowych herbów lub o ocenę znaków, utworzonych z wykorzystaniem posiadanych już herbów. Ten ostatni przepis dotyczy także symboli, utworzonych z herbów, które powstały przed powołaniem Komisji Heraldycznej.

Nowelizacja przepisów heraldycznych i samorządowych z lat 1998/1999–2000 doprowadziła do powstania zadziwiającej sytuacji prawnej. Herby samorządowe (gmin i miast), ustanowione przed powołaniem Komisji Heraldycznej (nawet te zaprojektowane bardzo źle), mogą bez przeszkód funkcjonować w przestrzeni publicznej. Żaden urząd (np. ministerstwo, wojewoda) nie może dziś skutecznie zmusić dysponenta herbu do poprawienia złego godła. Jednakowoż w przypadku gdyby samorząd gminny, posługujący się herbem niepoprawnym, ale ustanowionym z pełnym poszanowaniem dawniej obowiązującego prawa, podjąłby decyzję o wykonaniu innych znaków (np. flaga, sztandar, łańcuch wójta itp.) na podstawie herbu wątpliwej jakości, to eksperci Komisji Heraldycznej oprostują taki symbol, minister właściwy dla spraw administracji i cyfryzacji potwierdzi ich opinię urzędowym stemplem i swym podpisem, a wojewoda właściwy terytorialnie

Polskie tradycje samorządowe a heraldyka miejska. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w dniach 4 i 5 czerwca 1991 r. w Lublinie, red. P. Dymmel, Lublin 1992, s. 128) pozostawiła prawo tworzenia herbu gminy *do wyłącznej właściwości rady gminy*.

⁸ W dniu 29 grudnia 1998 r. znówelizowano ustawę o odznakach i mundurach z 1978 r. („Dziennik Ustaw” 1998, nr 162, poz. 1126). Natomiast 27 lipca 1999 r. wydano rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie Komisji Heraldycznej („Dziennik Ustaw” 1999, nr 70, poz. 779). O uwarunkowaniach prawnych tworzenia herbów samorządowych w Polsce – zob. W. Drelicharz, Z. Piech, *Podstawy prawne symboliki samorządowej III Rzeczypospolitej*, [w:] *Współczesna heraldyka samorządowa i jej problemy*, red. W. Drelicharz, Z. Piecha, Kraków 2000, s. 19–34.

⁹ W dniu 20 stycznia 2000 r. na mocy rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji powołana została Komisja Heraldyczna („Dziennik Ustaw” 2000, nr 6, poz. 83).

dopilnuje, aby uchwała organu stanowiącego samorządu (rady) o ustanowieniu zakwestionowanego znaku została skutecznie zablokowana.

Rozważając tę rzecz na przykładach konkretnych i bliskich prowadzonej tu narracji, stwierdzić należy, iż herb Szadku z 1990 r. może być dalej symbolem gminnym. Może w dalszym ciągu – jako „witacz” – pozdrawiać przejeżdżających przez teren gminy. Władze miejsko-gminne bez pogwałcenia prawa mogą herbem przyjętym w 1990 r. ozdabiać budynki samorządowe. Pełną moc dowodową będą miały też dokumenty miejsko-gminne opieczetowane pieczęcią (ryc. 2) z herbem. Jednakowoż w sytuacji, gdyby samorządowe władze gminy i miasta Szadek uznały za stosowne, aby do zespołu symboli gminnych wprowadzić nowe znaki czy też atrybuty wyprowadzone z herbu¹⁰, to obecny herb miejsko-gminny umieszczony na takich przedmiotach zostanie wnikliwie oceniony przez ekspertów Komisji Heraldycznej¹¹ i – według mnie – ocena ta będzie krytyczna.

Herb samorządu szadkowskiego jest i (mimo że zły) nikomu dziś nie przeszkadza. Odwrotnie, podjęcie pracy nad jego zmianą wywołać może awanturę polityczną i długotrwałe spory na temat kształtu godła oraz jego treści. Obowiązujące prawo heraldyczne zachęca władze gminy i miasta Szadek do bezczynności, ta bowiem gwarantuje, że nowe pola sporu nie zostaną otworzone bez istotnej potrzeby.

Drugim powodem, który zapewne wstrzymuje władze gminy i miasta Szadek przed zainicjowaniem poważnej dyskusji nad zmianą herbu gminnego, są uwarunkowania finansowe, tj. w tym przypadku obawa przed bezcelowym wydaniem pieniędzy na herb oraz jego pochodne. Władze samorządowe wszystkich szczebli zobowiązane są – czego nie można tu zakwestionować – do przestrzegania dyscypliny budżetowej oraz do rozsądnego dysponowania (często niewielkimi) środkami finansowymi. Finansowanie skomplikowanego procesu powstawania nowego wzoru herbu¹² (lub tworzenia herbu od nowa) – według wielu radnych – może nadwyrężyć budżet gminy. Takie rozumowanie byłoby w pełni uzasadnione tylko wtedy, gdyby wydatki na zaprojektowanie nowego herbu w widoczny sposób obciążały właściwe urzędy. Tak jednak nie jest. Wydatki na nowy herb lub na po-

¹⁰ System znaków samorządowych wyprowadzonych z herbu mogą tworzyć: flaga samorządowa z herbem, pieczęć herbowa, barwy, owalna tablica urzędowa z herbem, łańcuch zwierzchnika lokalnej władzy wykonawczej, łańcuch zwierzchnika lokalnej władzy prawodawczej, odznaki zasłużonych lub honorowych obywateli, a także wzory papieru korespondencyjnego z nadrukiem herbu.

¹¹ Za przykład mogą tu posłużyć krytyczne uwagi na temat herbu miejskiego Zgierza, które sformułowane zostały przez ekspertów Komisji Heraldycznej przy okazji opiniowania łańcucha prezydenta Zgierza. W załączniku do opinii można przeczytać: *Komisja [...] z ubolewaniem stwierdza, że wnioskodawca, mimo sugestii nie zadbał o należyty poziom wykonania głównego elementu łańcucha, tj. wizerunku herbu. Razi zwłaszcza uproszczony wizerunek Orła* (załącznik do uchwały Komisji Heraldycznej nr 18-38/O/2002).

¹² Do kosztów zaprojektowania herbu dodać należy wydatki potrzebne na wdrożenie nowych znaków do systemu graficznej identyfikacji samorządu.

prawienie starego nie mogą zrujnować budżetu nawet ubogiej gminy. Jeśli jednak argumenty finansowe pojawiają się w dyskusjach prowadzonych w sprawie herbu gminnego, to zadać trzeba pytanie, na ile są one wynikiem rzeczywistej troski dyskutantów o „skarb” gminny, a na ile stają się zwykłym narzędziem do prowadzenia lokalnej walki politycznej.

Koszty, które samorząd projektujący nowy herb poniesie podczas przygotowania i wdrożenia nowych znaków, są bardzo małe w zastawieniu z naprawdę poważnymi inwestycjami oraz wydatkami gminnymi (np. na szkoły, drogi, kanalizację). Honorarium rozsądnego autora herbu nie przekroczy kwoty równej średniej płacy krajowej¹³. Koszty wdrożenia nowych znaków będą też minimalne, a to z tego powodu, że nowe herby, flagi, pieczęcie i naścienne tablice urzędowe sukcesywnie wprowadzane będą w miejsce zużytych przedmiotów, ozdobionych dawnymi symbolami. Niewielkich środków finansowych wymaga też wprowadzenie nowego godła samorządowego na stronę internetową urzędu.

Samorząd nie musi obawiać się też wydatków, wynikających z przepisów prawa autorskiego. Dobrze skonstruowana umowa, którą wójt może zawrzeć z projektującym herb, zazwyczaj stanowi, iż prawa autorskie majątkowe¹⁴ przechodzą na zamawiającego dzieło z chwilą przyjęcia pracy, a tym samym projektujący herb, czyli autor nowej wersji znaku zrzeka się nadzwyczajnych honorariów z tytułu każdorazowego manifestowania symbolu (np. jednostkowa opłata od każdego odcisku pieczęci z herbem gminy, odbitego na dokumentach władz gminnych).

Rozpoczęcie prac, których celem będzie na pierwszym etapie usunięcie herbów złych, a na drugim wprowadzenie w ich miejsce znaków nowych, zaprojektowanych z pełnym poszanowaniem reguł heraldycznych i wyprowadzonych z miejscowej tradycji historycznej, nie kompromituje samorządów. Taki rodzaj aktywności należy umieścić w kontekście innym niż prześmiewczy. Decyzje radnych gminnych o podjęciu prac nad ustanowieniem herbu, który mógłby uzyskać pozytywną opinię znawców z Komisji Heraldycznej, a później pełną akceptację ministra właściwego dla administracji publicznej, świadczą o szacunku samorządowców dla przeszłości ich gminy. Taka aktywność współczesnych radnych jest dowodem poszanowania dobrej tradycji heraldycznej (historycznej), ukształtowanej w odległej przeszłości przez poprzedników na urzędzie i funkcji.

Swoje herby korygowały i korygować będą władze niewielkich gmin wiejskich, a także wielkomiejskie samorządy. W tej dziedzinie radni z Szadku – jeśli przystąpią do projektu „Herb gminy i miasta Szadek 2012” – nie będą osamotnieni.

¹³ Według GUS, średnia krajowa w pierwszym kwartale 2012 r. wynosiła ok. 3700 PLN. Pamiętać należy, że herb gminy i miasta Szadek nie będzie tworzony od nowa. Projektujący herb przygotuje współczesne przedstawienia herbu Szadku z XVI lub z XVII w. Taki sposób powstawania znaku generuje mniejsze koszty niż zaprojektowanie zupełnie nowego godła.

¹⁴ Zapisy w prawie autorskim na temat znaków urzędowych wskazują, iż herby nie są chronione autorskim prawem majątkowym – zob. „Dziennik Ustaw” 2006, nr 90, poz. 631, art. 4 (*Nie stanowią przedmiotu prawa autorskiego [...] urzędowe dokumenty, materiały, znaki i symbole*).

W nieodległej przeszłości odmieniono herb Krakowa¹⁵. Nowe herby miejskie i powiatowe niedawno wprowadzono do systemu znaków samorządowych województwa łódzkiego. Pół roku temu przez prawem przewidziane etapy ustanawiania herbu pomyślnie przebrnął samorząd Pabianic (2012 r.¹⁶). Wcześniej herb poprawili radni powiatu pabianickiego (2009 r.¹⁷). Graficzną formę herbu miejskiego zmienili w kwietniu 2012 r. samorządowcy z Łodzi¹⁸.

Prezentację nowego herbu gminy i miasta Szadek poprzedzić należy analizą rozwiązań, występujących w herbie przyjętym przez Radę Gminy i Miasta w 1990 r. (ryc. 1). Wypunktowanie błędów, które popełniono podczas jego projektowania, skłoni – jak sądzę – ojców gminy do zainicjowania działań naprawczych, czyli do uchwalenia herbu, który zdecydowanie lepiej symbolizować będzie samorząd o tradycji historycznej sięgającej końca XIII w.¹⁹

Krytykując herb z 1990 r., chcę zwrócić uwagę, iż został on uchwalony w bardzo trudnym, pionierskim okresie polskiej heraldyki samorządowej. Po zmianach politycznych z 1989 r. stworzone zostały prawne możliwości funkcjonowania herbów gminnych. Jednakowoż ówczesny prawodawca nie opisał narzędzi, za pomocą których można było „w gminie” zaprojektować, a następnie ustanowić poprawne znaki. W 1990 r. prawodawca przyznał radom gminnym uprawnienia do tworzenia własnych herbów. Radni większości gmin nie mogli jednak tej pracy wykonać dobrze, ponieważ nie posiadali wiedzy z heraldyki i z nauk jej pokrewnych. Wiedzy tej nie mogli też zdobyć w publikacjach naukowych²⁰. Nowoczesne badania podstawowe nad herbami miast w przedrozbiorowej Polsce na bardzo szeroką skalę rozpoczęły się dopiero w 1990 r. i *de facto* były zainspirowane rzeczywistym zapotrzebowaniem samorządów na wiedzę przydatną do tworzenia poprawnych herbów.

W 1990 r. władze gminy i miasta Szadek stworzyły znak, który nawiązywał do przedrozbiorowej tradycji sfragistycznej i heraldycznej miasta. Twórcy herbu w 1990 r. pamiętali, że w przeszłości Szadek był ważnym ośrodkiem Polski centralnej (miasto królewskie, stolica powiatu sądowego). Pamiętali o jego miejskiej przeszłości. Sięgnęli po motyw muru obronnego, znanego od XVI w. z pieczęci

¹⁵ W. Drelicharz, Z. Piech, *Dawne i nowe herby Małopolski*, Kraków 2004, s. 233–264.

¹⁶ Poprawiony herb miejski Pabianic (po uzyskaniu pozytywnej opinii ekspertów Komisji Heraldycznej) przyjęto na sesji Rady Miejskiej Pabianic 24 lutego 2012 r.

¹⁷ DEP, *Insignia dla starosty, herb dla powiatu*, „Express Ilustrowany” 2009, nr 65, s. 7.

¹⁸ Wzmianki w mediach regionalnych (np. J. Sobczyńska, *Kto skrzywił wiosło w herbie Łodzi?*, „Dziennik Łódzki”, 24 kwietnia 2012 r., wydanie elektroniczne).

¹⁹ Pierwsza wzmianka o mieście w książącym Szadku pochodzi z 1295 r. – zob. *Miasta polskie w Tysiącleciu*, t. 2, red. M. Siuchniński, Wrocław 1967, s. 80; T. Marszał, *Szadek. Monografia miasta*, Szadek 1995, s. 18–19.

²⁰ W 1990 r. szeroko dostępne były prace heraldyczne Mariana Gumowskiego (przede wszystkim *Herby miast polskich*) oraz wydawnictwo *Miasta polskie w Tysiącleciu* z wkładkami heraldycznymi.

miejskich. Żałować należy, że motyw obronnego muru miejskiego z pieczęci szesnastowiecznych (ryc. 3–4) został gruntownie przetworzony. Kształt godła współczesnego herbu gminy i miasta Szadek świadczy także, że jego twórcy nie sięgnęli do dostępnej w 1990 r. literatury heraldycznej²¹. Gdyby to zrobili, to godło z 1990 r. byłoby bliższe wzorcom z XVI w.

W 1990 r. projektujący herb narysowali budowlę inną niż ta, którą zobaczyć można na polach miejskich pieczęci Szadku z okresu staropolskiego²² (ryc. 3–4). Zapewne wzorem dla herbu z 1990 r. był obraz z pieczęci magistratu Szadku z okresu międzywojennego²³ (ryc. 8) oraz wyobrażenie z pieczęci Książnicy Szkolnej w Szadku im. Tadeusza Kościuszki²⁴ (ryc. 9). Taki wniosek wynika z analizy godła. Zbrojny mąż, tak charakterystyczny dla herbu z 1990 r., po raz pierwszy pojawił się na polu pieczęci z 1917 r., którą wykonano dla książnicy szkolnej. Godło stworzone w 1917 r. dla książnicy zostało wykorzystane do zbudowania obrazu pieczęci magistrackiej Szadku. Powstała ona pomiędzy 1917 a październikiem 1919 r.

Herb gminy i miasta Szadek z 1990 r. nawiązuje wprost (choć niedokładnie i za pośrednictwem wzorów z lat 1917–1939) do miejskiego godła Szadku przedrozbiorowego. Nie można zakwestionować takiej metody ustalania herbu współczesnej gminy. Heraldycy, w tym także eksperci z Komisji Heraldycznej²⁵, uważają, że dla tych gmin, których lokalne centra (zazwyczaj siedziby obecnych władz gminy) były w przeszłości (przed 1793–1795) miastami, należy tworzyć herby, tak aby dawny znak miejski lokalnego centrum symbolizował całą współczesną gminę²⁶. Dodać należy, że heraldycy wartościują znaki z przeszłości. Uważają, że

²¹ W 1990 r. wzorem dla godła gminy i miasta Szadek mogły być rysunki herbu Szadku z publikacji *Miasta polskie...*, t. 2, tabl. LXIII lub z książki-herbarza miejskiego M. Gumowskiego, *Herby miast polskich*, Warszawa 1960, s. 313.

²² Pieczęć Szadku z pierwszej połowy XVI w. – Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Archiwum Piłsudskich-Giniewowiczów (dalej: AP-G), sygn. 633; Muzeum Narodowe w Krakowie (dalej: MNK), Dział rękopisów (dalej: Dz. Rkps.), sygn. MNK 565 NI 162529; M. Adamczewski, *Herby i pieczęcie...*, s. 12–13 (ryc. 1); pieczęć Szadku z drugiej połowy XVI w. – AGAD, AP-G, sygn. 634–639; AGAD, Dokumenty papierowe, sygn. 2718; Muzeum Narodowe w Warszawie, Dział monet i medali, sygn. 49777; MNK, Dz. Rkps., sygn. MNK 565 NI 162528; M. Adamczewski, *Herby i pieczęcie...*, s. 4–15 (ryc. 2).

²³ Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej: APL), Dyplomy czeladnicze i mistrzowskie różnych cechów z terenu Województwa Łódzkiego, sygn. 443; APL, Archiwum Miejskie w Łodzi, sygn. 38, k. 27; APL, Urząd Wojewódzki w Łodzi. Wydział Samorządowy, sygn. 2694, s. 6, 65–138; (kilkanaście odbitek); Archiwum Państwowe w Sieradzu, Akta miasta Szadku, sygn. 4, k. 67, 79v; sygn. 6, k. 96, sygn. 7, k. 104v.

²⁴ Pieczęcie na stronach książek w zbiorach szkolnej izby regionalnej.

²⁵ Nowy herb Szadku – jeśli powstanie – zostanie przekazany ekspertom Komisji do zaopiniowania. Z tego też powodu w procesie projektowania nowego wzoru herbu pod uwagę należy wziąć, to w jaki sposób eksperci Komisji badają herby przesłane im do oceny.

²⁶ Znaczenie dla tu prowadzonych rozważań ma uwaga, która znalazła się w opinii Komisji na temat herbu gminy Ujazd. Eksperci jednoznacznie stwierdzili, iż nie należy poprawiać dobrego

najbardziej cennym tworzywem do rekonstruowania zapomnianego herbu są najwcześniejsze pieczęcie miejskich władz samorządowych²⁷, ale z wyobrażeniami o treściach ustabilizowanych, czyli konsekwentnie powtarzanych na kolejnych pieczęciach samorządowych²⁸.

Jeśli te rozważania teoretyczne odniesiemy do rzeczywistości szadkowskiej, to trzeba stwierdzić, iż dla kreujących dziś herb gminy i miasta Szadek punktem odniesienia należy uczynić pieczęć miejską Szadku z pierwszej połowy XVI w. (ryc. 3). Na jej polu odnajdujemy obraz murów miejskich (zapewne ceglanych) z trzema wieżami i z bramą otwartą, choć przysłoniętą do połowy obronną kratą, tzw. broną²⁹. Dla prowadzonych rozważań istotną przesłanką jest fakt, że mur miejski (symbol samorządu szadkowskiego) ujęty został w ramy tarczy herbowej, co świadczy o zakończeniu procesu tzw. heraldyzacji znaku miejskiego Szadku. W świetle dotychczasowych obserwacji prawdziwe jest stwierdzenie, iż najstarszym herbem Szadku był mur miejski z trzema blankowanymi wieżami. Otwarte pozostaje pytanie, czy wieże obronne były tej samej wysokości³⁰, czy też środkowa wieża była nieco wyższa od obu wież skrajnych³¹.

Podsumowując ten fragment rozważań, stwierdzić należy, że obraz muru obronnego z pola pieczęci Szadku z XVI w. powinien stać się punktem wyjścia do wykreślenia godła nowego herbu gminy i miasta Szadek. W pierwszej połowie XVI w. (przed 1534 r.) samorząd miejski Szadku posiadał herb. Elementarny szacunek dla miejscowej tradycji heraldycznej nakazuje, aby najstarszy znany dziś znak samorządu szadkowskiego stał się symbolem całej społeczności miejsko-gminnej. Ten sposób myślenia o herbie miejskim Szadku akceptowali

godła z przeszłości (*Komisja stoi na stanowisku, że nie należy poprawiać i uzupełniać historycznego herbu miasta, który obecnie, jako pamiątka pod dawnej miejskości Ujazdu ma stać się herbem gminy Ujazd* – załącznik do uchwały Komisji Heraldycznej nr 34-715/O/2003).

²⁷ Do tej kategorii źródeł zaliczyć należy tzw. pieczęcie ogólnomiejskie (miasta, społeczności miejskiej, rady). Na pieczęciach ogólnomiejskich umieszczany był symbol samorządu. Obok pieczęci ogólnomiejskich w systemach sfragistycznych dawnych miast funkcjonowały stemple wójtów i pieczęcie miejskich władz sądowych. Na polach tychże mogły występować symbole inne niż oficjalny znak samorządu (np. herby wójtów dziedzicznych lub symbole sprawiedliwości).

²⁸ W okresie przedrozbiorowym samorządy miejskie (w porozumieniu z właścicielem miasta) zmieniały obrazy na swych pieczęciach. Znak samorządu miejskiego (czyli obraz pieczęci) musiał odpowiadać zmieniającym się upodobaniom estetycznym kolejnych epok. Godło miejskie powinno informować także o rzeczywistości prawnej. Jej zmiana (np. przejęcie miasta przez nowego posesora) odzwierciedlana była na obrazie pieczęci miejskiej.

²⁹ Godło takie występuje na kolejnych pieczęciach władz samorządu szadkowskiego aż do końca XVIII w.

³⁰ Taki wniosek wypływa z analizy dwóch pieczęci miejskich używanych od drugiej połowy XVI (ryc. 4) do końca XVIII w.

³¹ Taki wniosek (choć z uwagi na stan zachowania źródła formułowany ostrożnie) wypływa z analizy pieczęci z pierwszej połowy XVI w. (ryc. 3) i herbu miejskiego na obrazie ołtarzowym z XVII w. (fot. 5). Na obrazie ołtarzowym wieże w herbie Szadku są różnej wysokości.

autorzy dotychczasowych publikacji heraldycznych³². Przygotowane przez nich herby Szadku mają godła ukształtowane zawsze w nawiązaniu do wzoru z pieczęci z pierwszej połowy XVI w. Niektóre szczegóły, jakie można zobaczyć w opublikowanych herbach, nie do końca jednak wiernie powielały rozwiązania z pieczęci z pierwszej połowy XVI w.³³

Słuszna koncepcja tworzenia herbu gminy i miasta Szadek, przyjęta w 1990 r. (nawiązanie do dawnego herbu), nie została jednak zrealizowana z poszanowaniem reguł heraldycznych. Współczesny herb Szadku ma źle wykreśloną tarczę herbową. Herby samorządowe (co sugerują w opiniach eksperci Komisji Heraldycznej) otrzymują dziś najczęściej tarcze gotyckie (hiszpańskie) o podstawie, czyli o dolnej krawędzi tarczy wykreślonej łagodnym łukiem, przypominającym półokrąg. Eksperci Komisji Heraldycznej akceptują także tarcze o innych kształtach. Świadczy o tym fakt, że samorządom, które ubiegają się o nowe herby i które w trakcie projektowania herbu sięgnęły po złe wzory tarczy, wręczane są w celach instruktażowych karty z rysunkami wzorcowych tarcz. Najprawdopodobniej eksperci Komisji krytycznie oceniliby czarną krawędź tarczy w herbie Szadku z 1990 r. Jest ona przesadnie szeroka, szczególnie w zestawieniu z cienkimi liniami, za pomocą których narysowane zostały szczegóły godła herbu.

Krytyczne uwagi ekspertów Komisji Heraldycznej mogłyby dotyczyć też kolorystyki herbu. Tarcza herbu szadkowskiego z 1990 r. zabarwiona została kolorem zielonym, a główny motyw godła herbowego – mur obronny o trzech wieżach blankowanych – otrzymał kolor czerwony. Przyjęcie koloru zielonego dla tarczy herbu w 1990 r. być może wynikało z przeświadczenia, iż kolor zielony symbolizował rolnictwo i tym samym w herbie wskazywał na główne źródło utrzymania mieszkańców z terenu gminy i miasta Szadek. Kolor czerwony, którym pokryte zostały mury oraz trzy blankowane wieże, imitował kolorystykę cegieł.

Barwę pola tarczy, jak i kolor godła eksperci Komisji zapewne kwestionowali by z dwóch powodów. Po pierwsze należy pamiętać, że w heraldyce miast monarchii Polski centralnej (według polskich heraldyków z XIX i XX w.) dominowały barwy biała (czyli srebrna) oraz czerwona. Ten pogląd można dziś na podstawie niektórych przekazów źródłowych podważyć³⁴, ale wątpliwości współczesnych badaczy nie zmieniają faktu, iż na kartach wielu herbarzy miejskich w herbach

³² Herby miast polskich Mariana Gumowskiego (ryc. 11), wkładki heraldyczne do *Miasta polskie...* (ryc. 12), *Herbarz miast polskich* Andrzeja Plewako i Józefa Wanaga z 1994 r. (ryc. 13).

³³ Uwaga ta dotyczy kształtu przejazdu i kształtu wrót bramy. Na rysunkach z lat 1960–1994 brakuje kraty w otwartym przejeździe, którą wyraźnie widać na pieczęci z pierwszej połowy XVI w. (ryc. 3). Sporną kwestią pozostaje wysokość trzech blankowanych wież. W publikowanych herbach są one równej wysokości.

³⁴ W XVIII w. królewski Sieradz posługiwał się flagą „kitajkową” o płacie błękitnym z krzyżem i z orłem – Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Akta wizytacji Archidiecezji Gnieźnieńskiej, sygn. 77, k. 164. Inny przykład pochodzi z Małopolski. Do XVIII w. czerwony mur miejski w herbie królewskiego Krakowa położony był na polu o kolorze żółtym (złotym).

miast królewskich dawnej Rzeczypospolitej przeważają kolory przejęte wprost z herbu Orzeł Biały.

W drugiej kolejności eksperci Komisji Heraldycznej zbadaliby, czy kolor czerwony słusznie znalazł się w herbie gminy i miasta Szadek z 1990 r. Zapewne stwierdziliby, że kolor czerwony nie może współtworzyć ocenianego herbu. Negatywna ocena, wystawiona dla muru w kolorze czerwonym, może zdziwić. Kolorem czerwonym pokryto mury obronne w herbach wielu miast Rzeczypospolitej. Za przykład posłużyć mogą herbowe mury obronne Błaszek, Brzezin, Bydgoszczy, Chodzieży, Margonina, Pyzdr, Raciąża, Sochaczewa czy też Warty. W herbach przywołanych miejscowości czerwone budowle nigdy nie były, a także nigdy nie będą kwestionowane. Negatywna ocena barwy czerwonej w herbie gminy i miasta Szadek z 1990 r. jest bowiem wynikiem nieprawidłowego zestawienia czerwonego koloru godła z zieloną powierzchnią tarczy herbowej. Błąd projektujących herb gminy i miasta Szadek z 1990 r. polegał na tym, że podczas tworzenia znaku nie uwzględnili oni heraldycznej zasady alternacji barw. Zasada ta polega na tym, że w celu maksymalnego zwiększenia czytelności herbów godła oraz tarcze herbowe komponowane były zawsze tak, aby herb składał się z maksymalnie kontrastowych części. Najbardziej poprawne znaki powstawały ze złożenia jednej barwy heraldycznej z jednym tzw. metalem heraldycznym, czyli kolorem białym (srebrnym) lub kolorem żółtym (złotym). Na marginesie warto wspomnieć, iż barwa czarna wyłączona była z zasady alternacji.

W herbie miejsko-gminnym Szadku barwa czerwona (kolor muru miejskiego) ma rację bytu tylko wtedy, gdy w sposób radykalny zmieniona zostanie kolorystyka pola tarczy herbu z 1990 r. Czerwony mur z trzema wieżami może zostać połączony z polem żółtym (złotym) lub z polem białym (srebrnym). Za przyjęciem koloru białego (srebrnego) dla tarczy nowego herbu Szadku przemawia zwyczaj kolorowania herbów miast królewskich. Nie bez znaczenia jest dla tych rozważań fakt, że w popularnych wydawnictwach, gdzie prezentowany był herb miejski Szadku (ryc. 11–13), pole jego tarczy pokryte było zawsze barwą białą (srebrną).

Możliwe jest także odwrócenie kolorów tradycyjnie przyjętych dla herbu miejskiego Szadku. Wówczas pole tarczy pokrywałaby barwa czerwona, a godło herbu, czyli mur miejski z trzema wieżami otrzymałby kolor biały (srebrny). Odwrócenie kolorystyki pozwala na przeprowadzenie eksperymentu z użyciem nowej barwy dla herbu Szadku. W tym przypadku chodzi o błękit. W tej wersji herb Szadku składałby się z błękitnego pola tarczy (sugerowany odcień – błękit nieba) i z białego (srebrnego) muru obronnego z trzema wieżami.

Rozważania na temat kolorów znaku (poprowadzone wyżej) mają walor ćwiczenia intelektualnego, które podczas projektowania herbu wykonywane jest wtedy, gdy projektujący znak nie posiada przekazów z przeszłości, na których utrwalone byłyby historyczne barwy rekonstruowanego herbu. W przypadku herbu miejskiego Szadku znany jest przekaz, który zawiera w sobie dane na temat kolorów tego herbu z XVII w. (obraz z ołtarza bocznego z kościoła parafialnego

w Szadku – ryc. 5). Otwarte pozostaje oczywiście pytanie, czy kolory herbu (znane z obrazu ołtarzowego) stosowane były faktycznie, czy też użyto ich *ad hoc* tylko w celu stworzenia kompletnego obrazu.

Wątpliwości zgłoszone wyżej w niczym nie zmieniają głównej obserwacji. W XVII w. powstał herb miejski Szadku o polu pokrytym kolorem żółtym (złotym) i o budowlu miejskiej zabawionej kolorem czerwonym³⁵. Warto także zwrócić uwagę na czarny kolor przejazdu bramy miejskiej. Można (w oparciu o obserwację z XVII w.) przyjąć, iż współczesny herb gminy i miasta Szadek powinien otrzymać pole żółte (złote) i mury z wieżami w kolorze czerwonym z przejazdem otwartej bramy w kolorze czarnym.

Wykorzystanie kolorystyki herbu, która określona została na podstawie przekazu z XVII w., zmusza do rozważania kształtu godła herbowego. Godło szadkowskie z pieczęci miejskiej z pierwszej połowy XVI w. wyglądało bowiem inaczej niż to na obrazie ołtarzowym z XVII w. Wydaje się, że nie uchybię tu dobrej sztuce heraldycznej, gdy zaproponuję, aby godło nowego herbu Szadku otrzymało postać znaną z XVI w., ale barwy herbowe ustalone na podstawie przekazu siedemnastowiecznego.

Podczas ustalania kształtu nowego godła Szadku rozważyć należy (oprócz przesłanki wynikającej wprost z pochodzenia barw żółtej [złotej] i czerwonej) także jeszcze jedną okoliczność. Znaczący heraldyki miejskiej dawno określili sposoby, według których można odtwarzać zapomniane dziś znaki miejskie³⁶. Jeden ze sposobów rekonstruowania herbów miast zbudowany został wokół przekonania, że samorząd miejski w sposób świadomy, a także konsekwentny i po części nawet suwerenny kształtował w przeszłości własną symbolikę. Wychodząc z tego założenia, niektórzy znawcy heraldyki miejskiej przyjęli, że podczas ustalania dziś właściwych herbów nie można zignorować godeł, używanych w XIX i XX w.³⁷ Według zwolenników poglądu zarysowanego wyżej, źródła herbowe z XIX i XX w. mają w procesie ustalania godła podobną wartość dowodową jak przekazy najstarsze³⁸.

³⁵ Za pomocą tych samych barw co w Szadku od XVI do XVIII w. kolorowane były w herbie Krakowa tarcza (żółta [złota]) i godło, czyli mur miejski z wieżami (czerwony) – zob. W. Drelicharz, Z. Piech, *Dawne i nowe...*, s. 249, 263–264.

³⁶ Informacje na temat sposobów rekonstruowania herbów znajdują się w publikacji Mariana Gumowskiego, *Herby miast...*, s. 75–76.

³⁷ *Zdaniem drugiej grupy badaczy, herbem miejskim, jaki dziś może być uznany za właściwy, winno być godło, które figuruje na ostatnich, najnowszych pieczęciach danego miasta. Do badaczy takich zalicza się m.in. O. Hupp, autor najważniejszego herbarza niemieckiego – zob. M. Gumowski, Herby miast..., s. 76.*

³⁸ W rozważaniach uwzględnić należy tylko te znaki, które utworzone zostały w pełni świadomie i które stanowiły efekt naturalnego rozwoju symbolu, a czynnikami kształtującymi je były zmiany własnościowe, prawne, a także obowiązująca estetyka. Na marginesie rozważań pozostawić należy te godła miast, które ukształtowane zostały w wyniku błędnego odczytania znaku najstarszego.

Po przeniesieniu wyżej zarysowanych koncepcji teoretycznych na poziom badań nad nowym herbem Szadku, rozważyć trzeba, czy godłem miejsko-gminnym nie należy uczynić znaku, wykorzystanego do budowy pieczęci magistratu Szadku w okresie II Rzeczypospolitej³⁹ (ryc. 9). W tym miejscu z rozważań wyłączam męża zbrojnego, którego postać została wyraźnie zaznaczona w otwartym przejeździe bramy miejskiej na pieczęciach z międzywojnia. Przyczyny jego pojawienia się zostaną omówione w innym miejscu.

Pieczęcie miejskie (magistrackie) Szadku z okresu II Rzeczypospolitej znane są dziś z licznych odcisków (ryc. 9). Podczas kwerend źródłowych odnalezione zostały odbitki pod dokumentami wystawianymi od 1919 aż do 1937 r. Wzorem dla wyobrażenia pieczęci magistrackiej Szadku był stempel stworzony w 1917 r.⁴⁰ dla księżnicy szkolnej w Szadku (ryc. 8). Wyobrażenie z pieczęci księżnicy szkolnej było natomiast wzorowane na herbie Szadku z XVII w. z obrazu ołtarzowego (ryc. 5).

Heraldyczna tradycja Szadku z okresu międzywojennego, jej silnie powiązana z przekazem siedemnastowiecznym (herb z obrazu ołtarzowego), jak również z symbolem miejskim ukształtowanym w okresie poprzedzającym drugą niepodległość (pieczęć księżnicy szkolnej), skłoniły mnie do przygotowania projektu herbu gminy i miasta Szadek (ryc. 15), którego godło stanowi murowana budowla wolno stojąca z otwartą bramą o trzech wieżach (środkowa wieża najwyższa), zwieńczonych blankami poszerzonymi w ich górnych częściach. Tym, co zdecydowanie różni projekt herbu gminy i miasta Szadek z 2012 r. od znaku samorządu miejskiego Szadku z czasów II Rzeczypospolitej, jest postać męża zbrojnego w otwartym przejeździe bramy. Mąż zbrojny współtworzył międzywojenny znak Szadku. W projekcie z 2012 r. został pominięty.

Postać męża zbrojnego (pieczęcie magistratu Szadku z okresu II Rzeczypospolitej – ryc. 9, herb gminy i miasta Szadek z 1990 r. – ryc. 1) była i jest ważnym składnikiem symbolu samorządowego Szadku. Jego obecność w obowiązującym godle miejsko-gminnym⁴¹ rozpatrywać można na różne sposoby. Przede wszystkim jednak wyjaśnić należy okoliczności (przyczyny, czas), w których mąż zbrojny wprowadzony został do pustej przestrzeni otwartej bramy miejskiej herbu Szadku z XVI w. (ryc. 3). W celu wyjaśnienia tego problemu trzeba przeprowadzić analizę źródeł z końca XVIII i początku XIX w.

Mąż zbrojny (zapewne) po raz pierwszy pojawił się w godle miejskim Szadku, przygotowanym specjalnie w 1917 r. dla pieczęci księżnicy szkolnej (ryc. 8).

³⁹ Zob. przyp. 23 (pieczęć magistratu), przyp. 24 (pieczęć księżnicy szkolnej).

⁴⁰ Dwie daty, tj. 1817 i 1917 umieszczone zostały pod godłem miejskim Szadku, a nad tekstem identyfikującym prawnego dysponenta pieczęci (*KSIĄŻNICA SZKOLNA im. TADEUSZA KOŚCIUSZKI w Szadku*). W 1917 r. przypadła setna rocznica śmierci Tadeusza Kościuszki.

⁴¹ Uwagi na temat męża zbrojnego w obecnym herbie miejsko-gminnym Szadku (jak sądzę) tworzyłyby ważny akapit w opinii ekspertów Komisji Heraldycznej. Znamcy z Warszawy zapewne krytycznie oceniliby jego obecność w herbie z 1990 r., a także wskazyliby na jego niezbyt udaną postać graficzną.

Z pewnością postać męża zbrojnego nie została przejęta w 1917 r. z pieczęci staropolskich. Jego śladu nie ma na dobrze zachowanej pieczęci miejskiej z pierwszej połowy XVI w. (ryc. 3). Męża zbrojnego nie ma na czytelnej pieczęci Szadku z drugiej połowy XVI w.⁴² (ryc. 4). Także pusty przejazd otwartej bramy muru miejskiego pozostawił rytownik pieczęci Szadku z XVII w.⁴³

Po raz pierwszy (takie sformułowanie można wygłosić na podstawie zachowanych źródeł) nieznanymi przedmiotami w przejeździe bramy miejskiej umieszczony został dopiero na pieczęciach Szadku z okresu okupacji pruskiej lub z pierwszych lat istnienia Księstwa Warszawskiego⁴⁴. Z przełomu XVIII i XIX w. pochodzą dwa tłoki pieczętno-ści, związane z samorządem miejskim Szadku. Za pomocą pierwszego typariusza wyciśnięta została odbitka, którą dziś można oglądać na wizytacji kościoła szadkowskiego z 1811 r.⁴⁵ (ryc. 6). Przedmiot w bramie miejskiej omawianej pieczęci stanowi gruba, pionowa kreska. Odcisk z drugiego tłoka (ryc. 7), znany dziś z dokumentu datowanego na 1814 r.⁴⁶, pozwala wyjaśnić, jaką rolę na pieczęciach z końca XVIII lub początku XIX w. pełnił przedmiot w przejeździe bramy miejskiej Szadku.

Na przełomie XVIII i XIX w. godło miejskie Szadku tworzyła budowla wolno stojąca o trzech wieżach równej wysokości i o bramie miejskiej z wrotami zamkniętymi. Pionowy przedmiot w bramie miejskiej, który zapewne u progu drugiej niepodległości przekształcił się w męża zbrojnego⁴⁷, symbolizował miejsce połączenia dwóch skrzydeł zamkniętych, drewnianych wrót. Na odcisku z 1814 r. (ryc. 7) od pionowego przedmiotu odchodzą skośnie położone linie, które z pewnością oznaczają drewnianą konstrukcję wrót.

W rozważaniach na temat genezy obrazu z pieczęci księżnicy szadkowskiej z 1917 r. (ryc. 8) konieczne przywołać należy wzór herbu, który dla Szadku

⁴² M. Adamczewski, *Herby i pieczęcie...*, s. 14–16 (ryc. 2).

⁴³ Tamże, s. 16–17.

⁴⁴ Trudność w formułowaniu przesądzających wniosków wynika z faktu, że odciski obu pieczęci odnalezione zostały na dokumentach z początku XIX w. (1811 i 1814 r.), ale ich legendy wykonano w języku łacińskim, czyli w języku urzędowym właściwym dla I Rzeczypospolitej. Ponadto na polach obu pieczęci, nad znakiem samorządowym (budowla) umieszczony został orzeł. Orła tak umieszczonego na pieczęciach z końca XVIII lub początku XIX w. można uznać za godło królów pruskich lub za pierwszy symbol Księstwa Warszawskiego. Orzeł Biały był znakiem księstwa przed przyjęciem herbu złożonego z godła Saksonii i Polski – zob. M. Adamczewski, *Pieczęcie urzędowe władz lokalnych z obszaru Polski centralnej. Część 3. Pieczęcie władz miejskich do 1950 roku*, Zgierz 2010, s. 92–105, 106–126.

⁴⁵ Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Akta wizytacji Archidiecezji Gnieźnieńskiej, ks. 135, k. 665; M. Adamczewski, *Herby i pieczęcie...*, s. 20–21 (ryc. 4).

⁴⁶ APL, Urząd Stanu Cywilnego w Szadku, sygn. 23.

⁴⁷ Zwracam uwagę na fakt, iż mąż zbrojny w otwartym przejeździe bramy występował na pieczęciach i w herbach np. Sulejowa i Radomska. Można przypuszczać, że wiedza o budowie znaków Sulejowa i Radomska, jaką zapewne posiadał projektujący znak księżnicy, wyznaczyła kierunek interpretacji niejasnego przekazu z pieczęci Szadku i w konsekwencji doprowadziła do rozwinięcia pionowej kreski z pieczęci z przełomu XVIII–XIX w. w postać męża zbrojnego.

stworzony został wkrótce po wyparciu administracji rosyjskiej z zachodnich guberni cesarstwa, tj. z guberni kaliskiej i piotrkowskiej w początkowym okresie I wojny światowej. W 1915 r. powstała praca Józefa Kobierzyckiego na temat historii ziemi sieradzkiej⁴⁸. Strona tytułowa pracy Kobierzyckiego jest *de facto* rolą heraldyczną. Tworzą ją herby dwóch ziem (sieradzkiej i wieluńskiej) oraz herby miast generalnie ziemi sieradzkiej. Wśród herbów miast zobaczyć można też herb Szadku (ryc. 10). Wzór godła dla Szadku opracował Wacław Graniczny⁴⁹ na podstawie wyobrażeń z pieczęci staropolskich (ryc. 3–4).

Wzory herbów, które w 1915 r. ozdobiły pracę Kobierzyckiego, w intencji autorów miały pomóc władzom samorządowym, gdy te po uzyskaniu prawa do posługiwania się własnymi znakami przystąpią do odtwarzania zapomnianych symboli przedrozbiorowych. Wacław Graniczny swoją pracę wykonał dobrze. Żałować należy, że w 1917 r. praca Kobierzyckiego nie była dostępna w Szadku.

Na oddzielny komentarz zasługuje opis męża zbrojnego, który znajduje się w załączniku 2 do Statutu Gminy i Miasta Szadek. Autorzy opisu, czy też (co bardziej poprawne) autorzy komentarza do godła herbowego dodali zdanie, za pomocą którego wskazali sposób interpretacji treści godła. Istotny fragment załącznika do uchwały otrzymał brzmienie: *godło przedstawia rycerza (według informacji kościelnych Jakuba Dużego) stojącego w otwartej bramie zamku*.

Z zacytowanego zdania wynika, iż twórcy herbu z 1990 r. nie wiedzieli, jak należy odczytać komunikat zawarty w postaci męża zbrojnego. Wskazywali z jednej strony, że w przejeździe umieszczony został rycerz, z drugiej – że w bramie miejskiej „stał” patron kościoła parafialnego w Szadku. Jednakowoż św. Jakub nie był rycerzem. Przedstawiano go zazwyczaj w stroju wędrowca z kijem pielgrzyma i z naczyniem na wodę (bukłak). Czasem „portretowano” św. Jakuba Większego z nagim mieczem w ręku. Miecz wskazywał, w jaki sposób apostoł-męczennik poniósł śmierć za wiarę.

Herb gminy i miasta Szadek z 1990 r. powinien zostać szybko zmieniony. Uważam, że przywrócenie historycznego herbu, którego metryka sięga według zachowanych przekazów na pewno XVI w., powinno stać się jednym z priorytetów lokalnej władzy.

Uchwalenie nowego znaku gminnego powinna poprzedzić dyskusja. Rozpaczynam ją od przedstawienia *de facto* dwóch wzorów herbu gminnego. Dwa podstawowe wzory herbów wykonane zostały w kilku wariantach kolorystycznych. Pierwszy wzór herbu (ryc. 14) powstał na podstawie mojej interpretacji pieczęci miejskiej Szadku z pierwszej połowy XVI w. Efekt końcowy prac projektowych w szczegółach odbiega nieco od propozycji zgłaszanych przez heraldyków z połowy XX w. (ryc. 11–12), a także różni się od wzoru herbu z końca

⁴⁸ J. Kobierzycki, *Przyczynki do dziejów ziemi sieradzkiej*, t. 1, Warszawa 1915 (strona tytułowa).

⁴⁹ O herbach W. Granicznego z 1915 r. – zob. M. Adamczewski, *Pieczęcie urzędowe...*, s. 203.

XX w. (ryc. 13). Drugi wzór godła Szadku nawiązuje do herbu z obrazu ołtarzowego z XVII w. (ryc. 15). Otwarte pozostaje pytanie, która tradycja herbowa Szadku – szesnasto- czy siedemnastowieczna – zostanie zastosowana podczas tworzenia historycznie uzasadnionego, ale współczesnego herbu gminy i miasta Szadek. Według mnie, więcej argumentów przemawia za wzorem z XVI w.

Teksty publikowane w „Biuletynie Szadzkowskim” poddawane są zewnętrznej kontroli. Recenzenci zastanawiają się nad tematem pracy, podstawą źródłową, wykorzystaną literaturą. Analizują ujęcie tematu. Artykuł na temat nowego herbu gminy i miasta Szadek będzie również zrecenzowany. Sugeruję, aby recenzentem uczynić eksperta z Komisji Heraldycznej. Szczegółowe uwagi eksperta Komisji na temat herbu Szadku z 2012 r. – oczywiście za zgodą recenzenta – można upublicznić. Tym samym – jeszcze na długo przed podjęciem właściwych prac nad herbem gminy i miasta Szadek – zarówno projektujący, jak i władze gminy uskaliby wstępną, półurzędową ocenę zgłoszonych propozycji.

O ile – jak mogę przypuszczać na podstawie dotychczasowego orzecznictwa Komisji Heraldycznej – ogólne założenia projektu „Herb gminy i miasta Szadek 2012” nie wzbudzą gwałtownych sprzeciwów recenzenta z kręgu Komisji, to rozwiązania szczegółowe, detale godła sprowokują go do polemiki. Uważam, że ekspercka porada pozwoli uzgodnić stanowisko w czterech nie do końca jeszcze wyjaśnionych sprawach. Uzgodnień, czy też pogłębionej refleksji wymagają kwestie dotyczące: (1) pojawienia się wątku ceglanego w fortyfikacjach herbowych⁵⁰, (2) występowania podstaw trzech wież obronnych⁵¹, (3) wysokości trzech wież obronnych⁵² oraz (4) barw herbu⁵³.

Uwagi eksperta Komisji Heraldycznej, wyrażone przy okazji recenzji artykułu, nie będą opinią przewidzianą prawem podczas ustanawiania herbu. Ustalenia z recenzji, sformułowane przez eksperta Komisji mogą zostać także zakwestionowane w głosowaniu podczas plenarnego posiedzenia Komisji Heraldycznej. Nie zmienia to jednak faktu, iż zewnętrzna opinia profesjonalisty pomoże zbudować herb, z którego współczesny Szadek będzie zadowolony.

⁵⁰ Problem sprowadza się do pytania, czy należy nanieść wążek ceglany na wieże obronne, czy – jak we współczesnym herbie Krakowa – wieże pozostawić bez wążka ceglanego.

⁵¹ Problem sprowadza się do pytania, czy usunąć podstawy pod wieże obronne, czy – jak we współczesnym herbie Krakowa – podstawy pozostawić. W herbach zarówno Szadku, jak i Krakowa z XVI w. wieże wyrastały bezpośrednio z poziomej linii muru.

⁵² Problem sprowadza się do pytania, czy wyrównać wysokości wszystkich trzech wież obronnych, czy zróżnicować ich wysokość. Na pieczęciach miejskich Krakowa z XV i z XVI w. wieże były równe, ale we współczesnym herbie Krakowa środkowa wieża góruje nad dwiema wieżami skrajnymi.

⁵³ Problem sprowadza się do pytania, czy zabarwić herb Szadku według przekazu z XVII w. (czerwone pole, złote [żółte] godło), czy też (według założeń teoretycznych) „samodzielnie” dobrać barwy (np. czerwone pole, białe [srebrne] godło).

Bibliografia

Źródła

Akta miasta Szadku.
Akta wizytacji Archidiecezji Gnieźnieńskiej.
Archiwum Diecezjalne we Włocławku.
Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie.
Archiwum Miejskie w Łodzi.
Archiwum Państwowe w Łodzi.
Archiwum Państwowe w Sieradzu.
Archiwum Piłsudskich-Giniatowiczów.
Dokumenty papierowe.
Dyplomy czeladnicze i mistrzowskie różnych cechów z terenu Województwa Łódzkiego.
„Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego” 2001, nr 226, poz. 3291.
„Dziennik Ustaw” 1990, nr 16, poz. 94; 1998, nr 162, poz. 1126; 1999, nr 70, poz. 779;
2000, nr 6, poz. 83; 2006, nr 90, poz. 631.
Muzeum Narodowe w Krakowie, Dział rękopisów.
Muzeum Narodowe w Warszawie, Dział monet i medali.
Uchwała nr III/21/90 Rady Gminy i Miasta Szadek z 18 lipca 1990 r.
Uchwała nr XXXII/284/01 Rady Gminy i Miasta Szadek z 14 września 2001 r.
Urząd Stanu Cywilnego w Szadku.
Urząd Wojewódzki w Łodzi. Wydział Samorządowy.
Załącznik do uchwały Komisji Heraldycznej nr 18-38/O/2002.
Załącznik do uchwały Komisji Heraldycznej nr 34-715/O/2003.

Opracowania

Adamczewski M., *Herby i pieczęcie miasta Szadek*, „Biuletyn Szadkowski” 2003, t. 3.
Adamczewski M., *Pieczęcie urzędowe władz lokalnych z obszaru Polski centralnej, Część 3. Pieczęcie władz miejskich do 1950 roku*, Zgierz 2010.
DEP, *Insignia dla starosty, herb dla powiatu*, „Express Ilustrowany” 2009, nr 65.
Drelicharz W., Piech Z., *Dawne i nowe herby Małopolski*, Kraków 2004.
Drelicharz W., Piech Z., *Podstawy prawne symboliki samorządowej III Rzeczypospolitej*, [w:] *Współczesna heraldyka samorządowa i jej problemy*, red. W. Drelicharz, Z. Piech, Kraków 2000.
Gumowski M., *Herby miast polskich*, Warszawa 1960.
Kobierzycki J., *Przyczynki do dziejów ziemi sieradzkiej (strona tytułowa z herbami miast opracowana przez W. Granicznego)*, t. 1, Warszawa 1915.
Marszał T., *Szadek. Monografia miasta*, Szadek 1995.
Miasta polskie w Tysiącleciu, t. 2, red. M. Siuchniński, Wrocław 1967 (wkładki heraldyczne opracowane pod kierunkiem M. Haisga, Z. Wdowiszewskiego i M. Gumowskiego, rysunki herbów przygotowane przez zespół pod kierunkiem L. Urbańskiego).
Plewako A., Wanag J., *Herbarz miast polskich*, Warszawa 1994.

- Seroka H., *O problemach współczesnej heraldyki samorządowej. Komunikat*, [w:] *Polskie tradycje samorządowe a heraldyka miejska. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w dniach 4 i 5 czerwca 1991 r. w Lublinie*, red. P. Dymmel, Lublin 1992.
- Sobczyńska J., *Kto skrzywił wiosło w herbie Łodzi?*, *Dziennik Łódzki*, 24 kwietnia 2012 r., wydanie elektroniczne.
- (will), *Zamiast dróg i wody – herb, flaga i pieczęć*, „*Dziennik Łódzki*” (Wiadomości z Łasku), 17 sierpnia 2004 r., wydanie elektroniczne.

ON THE NEW COAT OF ARMS FOR THE TOWN AND COMMUNE OF SZADEK

Summary

The coat of arms for the town and commune of Szadek was designed and approved in 1990, in accordance with law in force at that time. It was, however, done without consulting heraldists and historians specializing in municipal coats of arms from the period of I Republic of Poland, or persons professionally designing emblems for contemporary municipalities. Consequently, a number of mistakes were made, the most important being that it only partly resembles the town's heraldic arms from the mid-16th century or the coat of arms from the 17th century, which was incorporated in the altar of Szadek's parish church to commemorate the citizens who donated funds for its equipment and decoration.

According to current guidelines for re-creating coats of arms of urban communes, a municipality should have as its heraldic symbol the historic coat of arms of its capital town or city. Relevant sources indicate that the new emblem of the town and commune of Szadek should contain a city wall with an open gate and three battlemented towers, the exact shape depending on which tradition – 16th or 17th century – is recalled.

As regards the heraldic colours, the new coat of arms should have red walls on a golden shield (like that from the 17th century), although a white background is also found for Szadek in publications on heraldic arms of Polish towns and cities.